

# **Språklig mångfald**      **Linguistic diversity**

Rapport från ASLA-symposiet  
i Göteborg, 23–24 april 2020.

Papers from the ASLA symposium  
in Gothenburg, 23–24 April, 2020.

## **Redaktörer | Editors**

Stina Ericsson  
Inga-Lill Grahm  
Susanna Karlsson

# Asylintervjun som genre

## – berättande, dilemman och symbolik

Hanna Sofia Rehnberg, Uppsala universitet

### Abstrakt

Syftet med denna artikel är att belysa och problematisera asylintervjun som praktik med särskilt fokus på berättandets villkor. Tidigare forskning har visat att den asylsökande ofta tillskrivs ett orimligt stort ansvar för asylberättelsen, det vill säga den berättelse som växer fram under asylintervjun och som sedan ligger till grund för myndigheternas beslut om uppehållstillstånd eller utvisning. I texten som följer framträder i stället asylberättelsen som en kontextuell produkt som samkonstrueras av alla intervjudeltagare, inte bara den sökande utan också handläggaren, tolken och det offentliga biträdet. Det analytiska ramverket är kritisk genre teori och som redskap används de socialsemiotiska begreppen *affordans* och *proveniens*. Diskussionen förs mot bakgrund av 1) observationer och intervjuer från ett pågående forskningsprojekt om asylberättelser, 2) tidigare forskning om asylintervjuer och i viss mån om ritualer samt 3) reflekterande och essäistisk litteratur om berättelser och berättandets villkor. Målet är att bidra till en fördjupad och nyanserad förståelse av asylintervjun som genre.

### Inledning

Platsen är Migrationsverkets asylboende i Hultsfred. Året är 2003. Som journalist bor jag här under tolv månader för att skriva en reportagebok om vardagen för asylsökande i Sverige. En dag kommer en kvinna fram till mig i snålblåsten mellan de hukande hyreshuslängorna. I handen har hon ett brev. Hon vill att jag ska hjälpa henne att förstå vad det står. Kvinnan talar persiska och lite, lite svenska. I den trådslitna, kuddprydd soffan i hennes vardagsrum tragglar vi oss långsamt igenom brevet. Det är Migrationsverkets avslag på hennes asylansökan. Beslutsdokumentet innehåller en återgivning av hennes historia, såsom myndigheten uppfattat den, och en motivering till varför hon inte har rätt till skydd i Sverige. Det står att hon aldrig har varit utsatt för tortyr. Jag blir betänksam, eftersom kvinnan tidigare berättat en del för mig om vad hon genomlidit. Forsiktigt frågar jag om hon inte berättat även för Migrationsverket. ”Jo, jag sa att jag har suttit i Evinfängelset”, suckar hon uppgivet. Det iranska Evinfängelset är ökänt för sina grymma tortyrmetoder och har vid upprepade tillfällen kritiserats av människorättsorganisationer som Amnesty International.

Mötet med denna kvinna fick mig att fundera. På asylintervjun som kommunikationssituation, och på berättandets förutsättningar i olika sammanhang.

\*

Asylintervjun är en praktik som spelar en livsavgörande roll för den sökande. Den fyller också en central funktion i upprätthållandet av både Sveriges åtagande enligt Förenta Nationernas flyktingkonvention och vår reglerade invandring. Asylintervjun är själva kärnan i asylprocessen, som går ut på att avgöra om en människa som söker asyl i Sverige har rätt till skydd och i så fall på vilka juridiska grunder. Den omgärdas av samtal och skrivna texter. Ändå saknas det i stor utsträckning kunskap om vilken roll språk och kommunikation spelar i asylprocessen. En förklaring till bristen på vetenskapligt grundad kunskap om asylintervjun som diskursiv (språklig och multimodal) praktik kan vara att det är mycket svårt att få tillgång till material att studera, något som flera forskare vittnar om (se t.ex. Kalir m.fl., 2019; Nikolaidou m.fl., 2019).

En utgångspunkt i följande artikel är att berättelsen om den asylsökande inte berättas, skapas och formas enbart av den sökande utan av samtliga deltagare i asylintervjun (jfr Kjelsvik, 2014; 2015; Maryns, 2006; Smith-Khan, 2017; 2020; Spijkerboer, 2000). Den är en kontextuell produkt, vilket innebär att den påverkas av (och påverkar) den situation där den berättas. För den moderna språkvetenskapen är detta ingen uppseendeväckande utgångspunkt – tvärtom ligger den i linje med den dialogiska språksyn (Linell, 2009) som många språkforskare idag delar. Att asylberättelser verkligen är interaktionella och kontextuella produkter visas också gång efter annan i analyser, inklusive dem som jag och mina kolleger Zoe Nikolaidou och Cecilia Wadensjö gjort inom vårt pågående projekt *Asylberättelser*.<sup>1</sup>

Ändå tycks det vara regel snarare än undantag att den sökande i asylprocessen tillskrivs ett mycket stort ansvar för den berättelse som ligger till grund för myndigheternas beslut. Asylberättelser tenderar dessutom att behandlas som statiska och kontextlösa enheter – som artefakter – som kan transporteras i oförändrat skick från en situation till en annan, exempelvis från asylintervjun till migrationsdomstolen vid ett överklagande (Doornbos, 2005; Johannesson, 2017; Smith-Khan 2017; 2020; se även Bladini, 2013). Skenbara motsägelser, som inte nödvändigtvis beror på den asylsökande utan som lika gärna kan handla om exempelvis bristfällig tolkning eller avsaknad av följdfrågor, läggs inte sällan den asylsökande till last (t.ex. Maryns, 2006). En syn på asylberättelsen som en statisk och transportabel enhet med den asylsökande som enda upphovsperson kommer exempelvis till uttryck i följande citat hämtat från ett rättsligt ställningstagande:

<sup>1</sup> Tack till Östersjöstiftelsen, som finansierar forskningsprojektet, samt till mina projekt-kolleger, som jag har haft fruktbara diskussioner med om ämnen som tas upp i denna artikel. Tack också till granskarna för deras värdefulla synpunkter på en tidigare version av texten.

”Den som bedöms ha *lämnat* en berättelse som inte är tillförlitlig ...” (Migrationsverket, 2013, s. 10, min kursiv). Att ett monologiskt synsätt på kommunikation i hög grad dominerar asylprocessen gör det särskilt angeläget med språkvetenskaplig forskning på området.

Syftet med denna artikel är att belysa och problematisera asylintervjun som praktik med särskilt fokus på berättandets villkor. Målet är att bidra till en fördjupad och nyanserad förståelse av asylintervjun mot bakgrund av dess övergripande institutionella funktion: att ta fram underlag för att kunna avgöra vem som har rätt till asyl i Sverige och på vilka grunder.

## Kritisk genreanalys med fokus på berättande

För att uppfylla syftet karakteriserar jag asylintervjun som genre med fokus på dess berättande inslag samtidigt som jag strävar efter att lyfta fram dilemman och belysa den genrespecifika komplexiteten. I följande avsnitt presenteras min teoretiska ansats.

### Berättande och berättelser

Berättande är en process. I denna artikel används begreppet *berättande* främst för att referera till denna process, som jag här definierar som det diskursiva (åter)konstruerandet av en temporal sekvens av händelser och handlingar som a) utspelar sig på fysiska platser, b) hänger samman med varandra och c) framställs som upplevda av en person. Berättande är dessutom en specifik texttyp, som skiljer sig från till exempel fråga-svar-sekvenser. Texttypen berättande utmärks bland annat av temporala konjunktioner (t.ex. Virtanen, 1992), och vår prototypiska föreställning om berättande som texttyp (som den framträder både i vardagliga samtal och i den tidiga berättelseforskningen, t.ex. Labov, 1972) torde vara att det rör sig om ett sammanhängande, relativt monologiskt tal där någon förmedlar händelser, upplevelser och erfarenheter. *Processen* berättande kan – men måste alltså inte – realiseras genom *texttypen* berättande. För att skilja dessa båda former av berättande åt i texten som följer anger jag explicit när jag syftar på texttypen berättande. Ordet *berättelse* använder jag för att referera till den diskursiva produkt som berättandet resulterar i. (För en utförlig diskussion om begreppen *berättande* och *berättelse* se Rehnberg, 2014, s. 36–48.)

Berättande är aktuellt på flera nivåer i asylintervjun. Under intervjun berättar den asylsökande om sin bakgrund, om de händelser som ledde fram till flykten och om själva flykten. Detta görs ofta i form av flera ”mindre berättelser” och berättelsefragment, så kallade *small stories* (De Fina & Georgakopoulou, 2012), som samkonstrueras av samtalsdeltagarna. Under intervjuns gång växer en större berättelse fram, som ligger till grund för Migrationsverkets bedömning och

som både i forskningssammanhang och i en myndighetskontext (t.ex. Migrationsverket, 2013, s. 6) brukar kallas för *asylberättelsen*. Denna större berättelse har sin grund i all interaktion som äger rum under intervjun (alltså inte enbart i de sekvenser som realiserar med hjälp av texttypen berättande), inklusive de mindre berättelserna. Trots att asylberättelsen ofta omtalas och behandlas som ett statistiskt objekt föreligger i själva verket aldrig en enda version av en asylberättelse, utan det som finns är olika berättelseversioner realiserade i specifika kontexter (jfr begreppet *livsberättelse*, t.ex. Linde, 1993; Johansson, 2005) och reifierade i exempelvis Migrationsverkets intervjuprotokoll och beslutsdokument.

## Kritisk genreanalys

Begreppet *genre* används i denna artikel i vid bemärkelse – i en bakhtinsk anda – på samma sätt som görs i flera språkvetenskapliga studier av asylintervjuer (t.ex. Maryns 2006; Kjelsvik, 2014). Med *genre* avses här en sammanhållen, meningsfull, typifierad och semiotisk enhet, som återkommer i vissa situationer i en etablerad kulturkontext (jfr Miller 1984). Framför allt handlar genrer om att *göra*, till skillnad från diskurser, som snarare är sätt att *representera* (t.ex. Björkvall, 2018). Annorlunda uttryckt: Med hjälp av genrer realiserar vi övergripande sociala handlingar. Exempelvis används genren asylintervju för att ta fram beslutsunderlag i asylärenden. Relevant för den genrekaraktäristik som följer är även ett etnografiskt synsätt på genrer som ”orienting frameworks, interpretive procedures, and sets of expectations that are not part of discourse structure, but of the ways actors relate to and use language” (Hanks, 1987, s. 670).

I texten som följer används *genre* dessutom som ett kritiskt begrepp i enlighet med Björkvall (2018), som med utgångspunkt i tidigare forskning (Miller, 1984; Thurlow & Jaworski, 2010) har dragit upp vissa riktlinjer för en kritisk genreanalys. Centralt i denna metod- och teoribildning är att genrer fyller ideologiska funktioner genom att positionera de människor som använder dem och deltar i dem. Därtill ses genrer som index för kulturella mönster. Mot bakgrund av detta framträder genrebegreppets kritiska potential; *genre* är inte bara en deskriptiv kategori utan begreppet kan användas både för att belysa ideologiska konsekvenser av att specifika sociala handlingar genomförs på vissa sätt och för att skapa medvetenhet om bakomliggande kulturella mönster.

Inom kritisk genreanalys betonas att hybridisering av genrer är regel snarare än undantag och att det därför är av vikt att uppmärksamma interdiskursiva relationer till andra genrer, diskurser och professionella praktiker (Björkvall, 2018, s. 63). En fråga som då bör ställas är vad som åstadkoms genom hybridisering, det vill säga genom att drag som är karaktäristiska för en specifik genre används inom ramen för en annan genre.

Björkvall (2018, s. 64–67) visar vidare hur de socialsemiotiska begreppen *affordans* och *proveniens* på ett fruktbart sätt kan användas som grundbultar i en kritisk genreanalys. *Affordans* är ett begrepp som myntats av psykologen James Gibson (1977) och som refererar till de möjligheter och begränsningar som människor upplever i sin miljö. Exempelvis innebär en stol en möjlighet att sitta ner samtidigt som den begränsar möjligheten att ligga ner. I socialsemiotik och multimodal diskursanalys används begreppet för att ringa in vilka möjligheter och begränsningar som olika diskurser och modaliteter innebär. I kritisk genreanalys är det i stället genrens inneboende möjligheter och begränsningar som står i fokus. *Proveniens* är ett begrepp som används för att lyfta fram härkomst som en central aspekt av betydelseskapande (Kress & van Leeuwen, 2001). Begreppet tar fasta på att till exempel textelement, diskurser och modaliteter bär med sig betydelser från kontexter där de använts tidigare. Björkvall (2009, s. 129) beskriver denna semiotiska princip som ”meningsskapande genom konnotation”. Själv använder jag benämningen *härkomstkonnotation* när jag i min doktorsavhandling om strategiskt berättande lyfter fram att berättelsen som kommunikationsform är förknippad med var och hur den tidigare använts (exempelvis vid lägereldar och i goda vänners lag för att stärka gemenskapen och för att tradera kunskaper och värderingar; Rehnberg, 2014).

## Metod och material

I flera av de artiklar som jag och mina kolleger skriver inom ramen för forskningsprojektet *Asylberättelser* genomför vi textanalyser av inspelade och transkriberade asylintervjuer. I denna artikel vill jag i stället skapa en förståelse för asylintervjun som genre utan att genomföra textcentrerade analyser av det slaget. Metodologiskt ansluter jag snarare till det synsätt som präglar praxisorienterad genreanalys, som också kan rymmas inom kritisk genreanalys. Enligt detta synsätt är det fullt möjligt att i en genreanalys i första hand använda etnografiska metoder och redskap och fokusera på det situerade bruket av genren utan att analysera dess interna semiotiska och textuella konstruktion i detalj (Björkvall, 2018, s. 59). Jag diskuterar asylintervjun som genre (med fokus på dess berättande inslag) mot bakgrund av både forskning och annan litteratur. Som textanalytiska redskap använder jag framför allt begreppen *proveniens* och *affordans*, och beträffande det sistnämnda begreppet är det berättandets begränsningar i asylintervjun som står i fokus i denna analys, inte dess möjligheter.

Min kännedom om asylintervjuer grundar sig på det material som har samlats in inom ramen för det språkvetenskapliga forskningsprojektet *Asylberättelser* samt på litteraturstudier gjorda inom ramen för detta projekt. I projektet undersöker vi hur berättelsen om den asylsökande samkonstrueras under asylprocessen och framför allt under asylintervjun. Vi undersöker också hur

berättelsen rekontextualiseras i intervjuprotokoll och beslutsdokument. Vi har under åren 2018–2021 deltagit som observatörer och gjort ljudinspelningar när asylintervjuer hållits i fem ärenden. Det handlar om sammanlagt åtta samtal (i tre fall gjordes kompletterande intervjuer). Vi har också samlat in skriftliga texter som producerats i relation till dessa samtal, bland annat protokoll och beslut, och intervjuat flera av samtalsdeltagarna. I en delstudie har vi intervjuat 35 personer (asylsökande, handläggare, beslutsfattare, chefer på Migrationsverket, tolkar, offentliga biträden och representanter för frivilligorganisationer) om deras erfarenheter och upplevelser av asylintervjuer (se Rehnberg m.fl., 2020; 2021). Vidare har vi tillgång till all skriftlig dokumentation som finns i tjugo asylärenden med sökande från länder som ingick i det forna Sovjetunionen.

Detta är alltså den bakgrund mot vilken jag i det följande karaktäriserar, diskuterar och problematiserar asylintervjun som genre. Inledningsvis redogör jag för asylintervjuns kontext och ramar med fokus på benämning, deltagarroller, tid, plats, materiella resurser och faser.<sup>2</sup> Därefter följer två avsnitt om begränsningar i asylintervjuns berättande. I nästa steg reflekterar jag, med utgångspunkt i forskning om ritualer, över de sociala handlingar som realiseras genom asylintervjun. Artikeln avrundas med en summering och en begrundan över språkforskningens möjliga – eller omöjliga – bidrag.

## Asylintervjuns kontext och ramar

Sverige har ratificerat Förenta Nationernas flyktingkonvention, som anger vilka kriterier som ska vara uppfyllda för att en person ska ha rätt till flyktingstatus och därmed till asyl. I svensk lagstiftning anges ytterligare skyddsskäl (SFS 2005:716; SFS 2016:752). Det innebär att en person kan få asyl i Sverige utan att för den skull kategoriseras som flykting av myndigheterna. Centralt är att bedömningen av asylskäl är framåtsyftande – en person har inte rätt till asyl på grund av vad som tidigare inträffat utan det som Migrationsverket har att ta ställning till är framtida risker (en bedömning som dock görs mot bakgrund av vad personen tidigare varit utsatt för).

Asylintervjun är, som tidigare nämnts, kärnan i asylutredningen. Detta samtal är så centralt att det till och med har fått benämningen *asylutredning* av Migrationsverket (vilket kan verka förvirrande eftersom myndighetens utredningsarbete även består av andra aktiviteter). Asylintervjun är en av flera länkar i en kommunikationskedja bestående av både samtal och skrivna texter. Exempel på andra centrala samtal i denna kedja är det så kallade ansökningssamtalet, som genomförs i samband med att den sökande anländer till Sverige, samt möten mellan den asylsökande och hans offentliga biträde. Exempel på centrala texter i

<sup>2</sup> Jfr Linells (2011a; 2011b) modell för analys av institutionella samtal.

asylprocessen är myndighetens intervjuprotokoll och beslutsdokument samt det offentliga biträdets inlägga.

I hög grad avgör Migrationsverket asylärenden på grundval av vad som kommer fram i samtalen mellan myndigheten och den asylsökande. Till grund för prövningen ligger också dokument av olika slag (exempelvis inlämnade identitetshandlingar och intyg) samt landinformation, som i regel hämtas från Migrationsverkets databas Lifos. Karaktäristiskt för asylärenden är dock att det ofta saknas materiell bevisning (Migrationsverket, 2013, s. 2), varför den berättelse som samkonstrueras under asylintervjun ofta väger mycket tungt som bedömningsunderlag.

I en asylintervju deltar som regel den asylsökande, en handläggare från Migrationsverket, en tolk samt ett offentligt biträde. Handläggaren håller i samtalet. Hen informerar om intervjuens upplägg, kommer med instruktioner och ställer frågor till den asylsökande. Parallellt med detta för hen anteckningar för att dokumentera intervjun. Denna dokumentation ligger sedan till grund för det formella asylbeslutet, som tas av en beslutsfattare (som inte närvarar under asylintervjun). Tolkning förekommer i så gott som alla asylintervjuer, även om den sökande behärskar svenska eller engelska. Enligt Migrationsverkets riktlinjer ska i första hand tolkar auktoriserade av Kammarkollegiet användas i asylintervjuer.<sup>3</sup> Det händer dock relativt ofta att tolkar som inte är auktoriserade används (se Wadensjö m.fl., 2021a). Offentliga biträden är vanligen jurister eller advokater och deras uppdrag är att företräda den asylsökande.

Den tidsrymd som brukar avsättas för en individuell asylintervju är två och en halv till tre timmar. Om Migrationsverkets representanter efter intervjun kommer fram till att mer tid krävs för att ta fram ett tillräckligt beslutsunderlag kallas den sökande till kompletterande utredningssamtal.

Både handläggaren och den sökande befinner sig i Migrationsverkets lokaler under asylintervjun. De behöver dock inte befinna sig i samma rum eller på samma ort utan intervjun kan äga rum via videolänk. Även tolken och det offentliga biträdets deltagare kan delta via videolänk, eller via telefon. Generellt spelar digital kommunikationsteknik en framträdande roll i asylintervjuer. Det gäller även då alla deltagare befinner sig i samma rum, eftersom handläggaren under hela samtalet skriver på en dator i syfte att dokumentera det som sägs. Det framväxande intervjuprotokollet blir på sätt och vis ytterligare en samtalsdeltagare, eftersom framför allt handläggaren orienterar sig mot det (jfr van Charldorp (2011) och Komter (2006), som studerat protokollskrivande i polisförhör). Även övriga deltagare orienterar sig åtminstone stundtals mot proto-

<sup>3</sup> En auktoriserad tolk har testats av Kammarkollegiet när det gäller kunskaper och färdigheter i tolkteknik och tolketik samt i svenska och det andra tolkspråket. Auktoriserade tolkar står under tillsyn av Kammarkollegiet.



kollet. Exempelvis kan den asylsökande hjälpa till med stavning och tolken med translitterering när namn på personer och organisationer ska protokollföras.

I typfallet består asylintervjun av ett antal faser föreskrivna i en EU-gemensam vägledning (EASO, 2015). Något förenklat är faserna följande: introduktion, ”den fria berättelsen” (en fas då den asylsökande ska ges möjlighet att fritt berätta om sina asylskäl), ”sonderingsfasen” (då handläggaren ställer frågor till den sökande) samt avslutning.

## Berättandets villkor i asylintervjun

I följande avsnitt reflekterar jag, med utgångspunkt i de ramfaktorer som redogjorts för ovan, över några av de begränsningar som präglar asylintervjuns berättande. Som jag redan varit inne på äger berättandet rum på flera nivåer: ”Den fria berättelsens” fas är avsedd att ge utrymme för ett mer prototypiskt (och mer monologiskt) berättande av det slag som brukar förknippas med texttypen berättande, medan framför allt sonderingsfasen, då den sökande svarar på handläggarens frågor, ofta innehåller flera mindre berättelser och berättelsefragment. Asylberättelsen som sådan samkonstrueras i och genom hela asylintervjun (och i själva verket under hela asylprocessen). Det innebär att de instruktioner som ges och de frågor som ställs under asylintervjun också är en del av berättandet, om än på en annan nivå. Annorlunda uttryckt: i asylintervjun är texttypen berättande en framträdande kommunikationsform som, tillsammans med andra texttyper och kommunikationsformer, används i samkonstruerandet av (den övergripande) asylberättelsen.

”Den fria berättelsen” är en central fas i utredningssamtalet. Tanken är att den sökande här fritt ska få berätta om sina asylskäl utan att bli avbruten mer än nödvändigt (EASO, 2015, s. 11–12). I vissa fall fungerar det bra, men fallgröparna är många: Grundläggande är att det krävs en viss verbal förmåga för att kunna berätta fritt. Den sökande behöver dessutom veta vad som räknas som asylskäl för att kunna hålla sig till det institutionellt föreskrivna ämnet för berättelsen. Det är också en fördel om den sökande har fått förbereda sig på att tala genom tolk. De båda sistnämnda aspekterna är något som ett ansvarskännande biträde tar upp under ett förberedande möte, men enligt våra informanter är det långt ifrån alla biträden som tar sig tid att träffa sina klienter i förväg (se även Lallerstedt m.fl., 2018).

För att ett fritt berättande ska kunna äga rum i asylintervjun krävs också ett välfungerande kommunikativt samspel. En komplicerande faktor är att deltagarna i asylintervjuer har ojämlik tillgång till diskurser och kunskap (Maryns, 2005; 2006; Maryns & Blommaert, 2002; Bohmer & Schuman, 2007). Handläggaren, biträdet och i viss mån även tolken har tillgång till de institutionella och juridiska diskurser som dominerar asylintervjun, medan den asylsökande har en

erfarenhetsbaserad kunskap om landet och den kulturella kontexten som asylberättelsen utspelar sig i. Handläggaren har vanligen endast tillgång till indirekt landkunskap genom exempelvis Migrationsverkets landdatabas Lifos. Flera av våra informanter menar dock att handläggarna ofta är oförberedda, något som enligt de handläggare vi intervjuat beror på tidsbrist.

Den asylsökande förväntas inte berätta om den kulturella och samhälleliga kontexten, eftersom utgångspunkten är att denna redan är känd för Migrationsverket; under de intervjuer som vi har observerat har handläggarna ofta avbrutit berättandet när den asylsökande börjar förmedla den typen av information. Å andra sidan är det vanligt att missförstånd uppstår just på grund av det faktum att handläggaren saknar bakgrundkunskap om förhållanden i den sökandes hemland. Detta är något som vi har bevittnat under våra observationer (se Nikolaidou m.fl., 2022) och det är också något som tas upp både i tidigare forskning (t.ex. Rousseau m.fl., 2002) och av flera informanter i vår intervjustudie.

Om berättelsen som kommer fram under asylintervjun är detaljerad och sammanhängande ökar chanserna för att den sökande ska få uppehållstillstånd i Sverige (se Migrationsverket, 2013). Hur detaljerat vi minns händelser i det förflutna – och vilka detaljer vi minns och är beredda att berätta om – är dock högst varierande och beroende av flera faktorer, bland annat av vad som brukar kallas kulturella scheman (Granhag m.fl., 2017, s. 62–63). Medan personliga minnen värderas högt i västerländska kulturer är det i vissa andra kulturer vanligare att minnas och berätta om kollektiva händelser (Granhag m.fl., 2017, s. 43–45). Vilken kultur vi är uppvuxna i påverkar därför hur bra vi är på att minnas privata händelser och berätta om dem på ett detaljerat sätt. Det finns dessutom ofta en diskrepans mellan vad asylsökande vill berätta om och vad handläggare vill höra; Kynsilehto och Puumala (2015:458) talar i detta sammanhang om ”an ontological gap”.

Huruvida en berättelse framstår som detaljerad och sammanhängande är också i hög grad beroende av tolkningen. I våra forskningsintervjuer framkommer det att många tolkar som inte är kvalificerade har en tendens att på ett komprimerat sätt sammanfatta det som den asylsökande säger, vilket kan leda till luckor i berättelsen.

Att asylintervjun pågår på mer än ett språk och är tolkmedierad bidrar även på andra sätt till den kommunikativa komplexiteten: Tolkningen innebär med nödvändighet att berättelsen blir upphackad, eftersom de primära samtalsparterna (den asylsökande och handläggaren) måste tala i korta turer och hela tiden avbryta sig för att ge utrymme för tolkningen. Än mer fragmenterad blir berättelsen av de metakommunikativa sidosekvenser som ofta uppstår i tolkmedierad kommunikation. I dessa sekvenser, som initieras i klargörande syfte, står språkliga aspekter i fokus snarare än innehållet. Att missförstånd uppstår i tolkade samtal är ofrånkomligt – det ligger i sakens natur. Men om tolken inte håller måttet tend-

erar störningarna att bli fler. Det har otaliga gånger framförts klagomål på och kritik mot bristande kvalitet på tolkning i asylintervjuer, en kritik som även Migrationsverket instämmer i (SOU 2018:83, s. 600). En förklaring som brukar framhållas är tolkbrist. Enligt Kammarkollegiet (2017) beror dock denna tolkbrist delvis på att de största beställarna av tolktjänster, Arbetsförmedlingen och Migrationsverket, inte ställer tillräckliga kvalitetskrav på tolkning.

Ett citat från en forskningsintervju som jag genomfört med ett offentligt biträde får här belysa vilka ödesdiga konsekvenser en tolks ordval kan få. Citatet handlar om ett asylärende där den sökande kom från Somalia:

Förr i världen så var det ju många som kom från en viss klan och den klanen var en minoritetsklan och man fick ju stanna om man kom från den minoritetsklanen, men då fick min klient avslag därför att min klient hade hela tiden sagt ”de” när han skulle prata om sin klan och tolken hade översatt ”de”. [...] Och jag tyckte också det var konstigt att han sa ”de” och Migrationsverket gav bland annat avslag då för att klienten hade sagt ”de”. Då visade det sig att just på somaliska eller den här dialekten så är ”de” och ”vi” samma sak, det vill säga tolken kan välja beroende på sammanhang. Hade tolken gjort sitt jobb så hade han ju sagt ”vi”, det var ju det klienten menade, eller förklarat för handläggaren att ”de” och ”vi” är samma ord, men för att han inte gjorde det utan översatte ”de” så fick klienten ... det var en av grunderna till att man ansåg att klienten inte var trovärdig. Men det fiskades upp i domstolen och vann där när jag förklarade det. (Intervju med offentligt biträde, 15 mars 2019)

Som framgår av citatet ovan är tolken i högsta grad delaktig i det berättande som äger rum under asylintervjun. Tolken är inte en ”översättningsmaskin” utan en medberättare (mer om detta i Wadensjö m.fl., 2021b; 2022).

Ett problem som många av våra informanter vittnar om är stress relaterad till tidsbrist och till den utsatta situation som den asylsökande befinner sig i. Den emotionella stressen kan härledas både till intervjuens innehåll och till samtalskontexten; under asylintervjuer berättar människor ofta om traumatiska, privata och kanske till och med intima erfarenheter, och detta i en främmande berättarsituation där konsekvenserna dessutom är livsavgörande.

I de fall deltagarna i en asylintervju inte befinner sig i samma rum innebär det ytterligare en begränsning av de resurser för berättande som kan tas i bruk. Berättandet blir mindre multimodalt när vissa deltagare befinner sig på distans. Ett exempel på att detta kan leda till störningar i kommunikationen kan hämtas från en av de asylintervjuer som vi observerat, där telefontolkning användes: Vid ett tillfälle började den asylsökande gråta tyst och var därför inte förmögen att svara när tolken ställde en fråga. Eftersom tolken inte kunde se vad som hände lämnade hon inte utrymme för den sökande att samla sig. I stället framhärdade tolken med att upprepa sin fråga, vilket ökade pressen på den sökande och skapade en socialt obekväm situation.

Något som också kan upplevas som onaturligt och avståndstagande i en berättarsituation och därmed hämma berättandet är bristfällig ögonkontakt. Flera av våra informanter ser det som problematiskt att handläggarens ögonkontakt med den sökande minskar på grund av att handläggaren fortlöpande skriver på datorn under asylintervjuns gång.

Ett annat problem relaterat till intervjuprotokollet är att det endast är den del av samtalet som förs på svenska som dokumenteras – den asylsökandes och tolkens utsagor på andra språk protokollförs inte. Flera av våra informanter menar att asylintervjuer alltid borde spelas in (vilket är fallet i exempelvis Norge<sup>4</sup>). Då skulle det finnas möjlighet att i efterhand rekonstruera hur asylberättelsen steg för steg har vuxit fram under samtalet, och vid tveksamheter skulle det gå att kontrollera: Har den asylsökande verkligen sagt det som står i protokollet, eller har tolken översatt fel, eller har handläggaren skrivit fel? Vissa av de biträden som vi har intervjuat har för vana att spela in asylintervjuer, men det händer att de nekas detta, antingen av handläggaren eller av tolken, och då låter de bli att göra det för att inte skapa dålig stämning i rummet.

Under våra observationer av asylintervjuer har vi också kunnat se hur deltagarnas orientering mot protokollet bidrar till att den framväxande berättelsen blir splittrad; ofta avbryts den asylsökande i sitt berättande för att handläggaren behöver tid att skriva eller kontrollera hur ett namn stavas.

Ytterligare en aspekt som tas upp av flera av våra informanter är bristen på följdfrågor i vissa asylintervjuer. Biträden och andra som tagit över ärenden där den sökande fått avslag och som därför i efterhand tagit del av intervjuprotokoll vittnar om att det kan finnas utsagor i dessa som är obegripliga – samtidigt som det inte finns spår av att handläggaren har försökt bringa klarhet i saken (se Wadensjö m.fl., 2021b; 2022). Att ställa följdfrågor är ett sätt att hjälpa den asylsökande att minnas och att förstå vad som är viktigt att berätta om. Det är också ett tillfälle att reda ut oklarheter. Om relevanta följdfrågor uteblir leder det lätt till en vag och osammanhängande berättelse – och i värsta fall till en asylberättelse där centrala beståndsdelar saknas.

Jag kan inte låta bli att i tankarna återkomma till kvinnan som jag berättade om inledningsvis. Vad hade hänt om handläggaren ställt en följdfråga om vad hon upplevt i Evinfängelset? Min fråga är inte retorisk, för svaret är att jag inte vet. Jag var inte med på hennes asylintervju. Kanske ställdes denna fråga utan att kvinnan för den skull berättade att hon blivit utsatt för tortyr. Att berätta om tortyr, sexuella övergrepp och liknande i ett första möte med en främmande mannska är ingen lätt sak (se Granhag m.fl., 2017, s. 33–36; Bögner m.fl., 2010).

<sup>4</sup> Personlig kommunikation med personal vid Utlendingsdirektoratet (Norges motsvarighet till Migrationsverket) i samband med studiebesök, Oslo, 8 november 2018.

## Hybriditet och gränsöverskridande

Asylintervjun präglas, liksom de flesta genrer, av hybriditet. Enligt Linell (2011b, s. 539–540) finns hybriditet i minst två tappningar: En typ av hybriditet innebär att en viss genre (eller *verksamhetstyp*, som är den term Linell använder) påminner om två eller flera andra grundläggande genrer med delvis skilda normsystem. En annan typ av hybriditet sammanhänger med att användarna av genren (i det här fallet deltagarna i asylintervjun) har divergerande utgångspunkter, vilket innebär att de förstår genren på olika sätt och därför orienterar sig mot olika normer. Detta kan bero på att deltagarna har skilda intressen som inte enkelt går att förena och/eller att minst en av parterna är obekant med genren. Asylintervjuer präglas av hybriditet i båda dessa bemärkelser. Om detta vittnar redan de olika benämningar som förekommer på denna genre. Inom vårt forskningsprojekt använder vi omväxlande benämningarna *asylintervju* och *utredningssamtal*, medan Migrationsverket, som tidigare nämnts, använder ordet *asylutredning*. Flera asylsökande som vi mött talar om detta samtal i termer av ett *förhör*. Att vi inom projektet valt att använda ordet *asylintervju* beror på att det är en begriplig, transparent benämning som är relativt spridd i bredare kretsar, inte minst i internationell forskning (där uttrycket *asylum interview* är vanligt förekommande). Vår bedömning är dock att det rör sig om utredande samtal med drag av både intervju och förhör, en iakttagelse som stöds av tidigare forskning (Barsky, 1994; Bohmer & Schuman, 2007).

Att berättande spelar en stor roll i asylintervjuer ligger i linje med genrens hybrida karaktär – berättande inslag ingår i såväl intervjuer och förhör som i terapeutiska samtal. På så vis kan berättande sägas vara en gränsöverskridande kommunikationsform. Det får till följd att berättande i sig – det vill säga själva praktiken berättande – kan föra med sig betydelser från andra, mer ”ursprungliga” sammanhang som förknippas med berättande (vilket fångas i begreppet *proveniens*). Detta kan i sin tur förstärka den form av hybriditet som Linell talar om i termer av divergerande utgångspunkter. I det följande utvecklar jag denna tankegång genom att begrunda berättandets villkor i skilda situationer. Inspiration hämtar jag från antropologen och poeten Michael Jacksons (2013) bok *The politics of storytelling: Variations on a theme by Hanna Arendt*. I denna bok reflekterar Jackson över de ”våldsamma och flyktiga” villkor som präglar flyktingars berättelser. Han utgår både från egna erfarenheter av att samla in berättelser och från utsagor av andra, såväl forskare som filosofer och författare. Jag intresserar mig här för de specifika villkor som präglar berättelser om flykt men också för de skillnader som finns mellan å ena sidan det strikt reglerade – och därmed begränsade och begränsande – berättandet under asylintervjun och å andra sidan en form av frigörande och terapeutiskt berättande som kan äga rum i situationer där en människa är omgiven av vänner och känner sig trygg.

Att berätta antas ofta vara en grundläggande mänsklig förmåga. Ändå är det inte alltid möjligt att berätta, menar Jackson. För att kunna berätta om våra liv måste vi ha en viss distans till de upplevelser och erfarenheter som vi bär på. Han hänvisar till filosofen Walter Benjamin, som skiljer mellan "immediate experiences that have been directly undergone (*Erlebnis*) and experiences that have been thought through in ways that render them comprehensible to and shareable with others (*Erfahrung*)" (Jackson, 2013, s. 15; kursiv i original). Med andra ord: Att berätta handlar aldrig enbart om att ge uttryck för känslor och upplevelser utan berättande handlar (också) om att realisera, eller objektifiera, den egna erfarenheten på sätt som gör att andra kan relatera till den genom sina erfarenheter. Jacksons resonemang belyser en av de begränsningar som är knutna till berättandet som kommunikationsform: den som inte har en viss distans till det erfarna får svårt att berätta.

Att fästa uppmärksamhet på denna berättarspecifika affordans bidrar till en fördjupad förståelse av den svåra situation som både asylsökande och handläggare befinner sig i: Hur ska en människa som har upplevt hemska saker i form av förföljelse, tortyr och flykt och som befinner sig i en utsatt position, som asylsökande, kunna bearbeta och få distans till sina erfarenheter så att de blir möjliga att berätta om? Och hur ska denna berättelse utformas för att det ska vara möjligt för en svensk tjänsteperson att relatera till den genom sina egna erfarenheter?

I en talande passage reflekterar Jackson över erfarenheter av flykt med hjälp av metaforerna att något 'rinner genom fingrarna' i motsättning till att något 'hålls i ett fast grepp': "Indeed, what makes it difficult to empathically describe refugee experience is the fact that it is often characterized by fleetingness, uncertainty, and flux – and by what has slipped through one's hand rather than what is firmly held" (Jackson, 2013, s. 99). Detta är något jag känner igen från den tid som jag tillbringade med asylsökande i Hultsfred när jag skrev en reportagebok om vardagslivet på en flyktingförläggning. I ett bokkapitel med titeln *Gungfly* begrundar jag min roll på förläggningen (som av de asylsökande kallas *campen*):

Att vara medmänniska här är en sak, att vara skribent är en annan. När jag kommer hem efter mina intervjuer och samtal känns det ofta som om jag har hoppat runt på gungfly. Jag har lämnat den fasta marken bakom mig. Som journalist på en svensk lokaltidning är jag van vid att kunna kontrollera de uppgifter jag får. Det brukar finnas skriftliga källor att gå till, bekanta som kan intyga, myndigheter som kan bekräfta. Jag är också van vid att ha ett språk som räcker till, och för det mesta delar jag den svenska kulturen med dem jag möter. Här på campen är villkoren helt annorlunda. Jag är nybyggare, måste börja om från början, lyssna, tänka, tala på ett nytt sätt.

När jag läser reportageböcker om flyktingar, skrivna av kända journalister och samhällsdebattörer, finner jag samma vaghet. Trots att författarna är kunniga, empatiska och formulerar sig med stringens finns det en otydlighet i mötet med enskilda människor, i de individuella historierna om flykt. Det är som om ett

mörker breder ut sig på andra sidan gränsen till EU, i Afrikas öknar, i Turkiets bergstrakter, i diktaturernas fångelser. Ett mörker som inte riktigt går att tränga igenom. Något som hela tiden glider undan. (Öberg, 2007:83–84)

Många människor som varit i kontakt med flyktingar eller som själva bär på erfarenhet av flykt vittnar om hur tid och rum upphör att existera eller bryter samman. Även detta kan ses som en begränsning i relation till berättandet under asylintervjun, eftersom det är just enheterna tid och rum som bygger upp den narrativa koherensen (jfr Baynham, 2015) eller, annorlunda uttryckt, som får en berättelse att framstå som sammanhängande. Den som saknar tids- och rumsuppfattning diskvalificeras som berättare.

Ironiskt nog är tidpunkter och platser något som i hög grad står i fokus i Migrationsverkets asylintervjuer. Många av de frågor som handläggarna ställer, framför allt under den intervjufras som består av frågor och svar, handlar om tidpunkter och platser för olika händelser. Detta är ett sätt att göra berättelsen verifierbar, det vill säga att göra det möjligt att kontrollera berättelsens sanningshalt.

Men sanning är ingen enkel sak. I en viss bemärkelse är alla berättelser osanna. De omstrukturerar och omvandlar våra erfarenheter på sätt som kan tjäna olika intressen. Jackson (2013, s. 13–14) vittnar om hur han blev medveten om detta när han samlade in berättelser från flyktingar. Han insåg då att livsberättelser inte nödvändigtvis går ut på att förmedla genuina erfarenheter utan att det i vissa situationer snarare handlar om att säga vad som är säkrast eller mest ändamålsenligt. Ett förhållningssätt som tilltalar Jackson är att inte välja sida, att varken välja administratörens sanning eller flyktingens på epistemologiska grunder utan att i stället intressera sig för de sociala konsekvenserna av de två diskursordningarna. Det kan Jackson göra – och som den poet han är gör han det på ett svindlande, tankeväckande sätt. Även jag som forskare kan välja att inte befatta mig med vad som är sant och osant. Men en handläggare på Migrationsverket kan inte komma undan den frågan. Det näst intill omöjliga i utredarens uppdrag uttrycks i följande citat av en enhetschef för asylprövning vid Migrationsverket:

[...] ibland kan jag känna ... just att vi har de här två timmarna på oss ... och all information och bevis ... alltså att det är lite överväldigande den arbetsuppgift vi har ... också se in i framtiden och ... ja men jag tycker alltså det är väldigt svårt ... känner jag ibland (skratt) det vi håller på med ... att det är väldigt svårt. (Intervju med enhetschef, 14 november 2019)

Citatet ovan yttrades efter en intervjusekvens där vi talat om minnespsykologi, bevisvärdering, hur hjärnan fungerar, fördomar, bemötande av sårbara människor som mår mycket dåligt samt starka berättelser om trauman som kan påverka alla i rummet, inklusive handläggaren.

Vi förknippar ofta berättelser som handlar om personliga upplevelser och erfarenheter med något som äger rum i en trygg miljö, i kretsen av vänner. Att betydelser som 'förtroende', 'vänskap' och 'samförstånd' förknippas med berättande hänger samman med den proveniens som vidhåftar berättelsen som kommunikationsform (Rehnberg, 2014). Berättandet i goda vänners lag är, till skillnad från berättandet i asylintervjuer, djupt förknippat med människans ursprung (Fisher, 1984/2013).

Medan Jackson i sin bok talar om berättandet och berättelsen som en väg till frigörelse och emancipation fyller berättelsen i en asylkontext en helt annan funktion. I asylintervjuer, liksom i polisförhör, är berättelsen en form av bevismaterial. Denna grundläggande omständighet sätter ramar för och begränsar berättandet i asylintervjuer. Det är inte vad som helst som kan berättas om kommunikationen ska ses som legitim ur myndighetens perspektiv, och det som berättas kan inte heller förmedlas eller tas emot på vilket sätt som helst. Att myndigheten prioriterar ett juridiskt synsätt kommer till uttryck i det tidigare nämnda rättsliga ställningstagandet från Migrationsverket (2013): Centralt är att berättelsen ska göras "sannolik" (s. 8) av den asylsökande. Den ska utsättas för "prövning" (s. 3) och varje del i berättelsen ska "analyseras noggrant" (s. 8) av utredaren. Den asylsökande ska ges möjlighet att förklara eventuella "tillförlitlighetsbrister i berättelsens kärnfrågor" (s. 9). Det "åligger den sökande att [...] så långt det är möjligt lägga fram bevis som stödjer berättelsen" (s. 5) och det kan hända att "ett enskilt bevisstema omintetgör hela berättelsen" (s. 8).

Bohmer och Schuman (2007) menar att asylintervjun, där det fritt flygande berättandet fångas i förhörets garn, är en hybrid kommunikationsform som leder till en kriminalisering av den sökande och där berättelsens innehåll ofta hamnar i bakgrunden till förmån för ett metadiskursivt fokus på form:

The asylum hearing relies on narrative but the dominant mode is interrogation [...] The interrogation mode competes with the possibility of narrative by introducing a different form of repetition. Narrators use repetition for emphasis and as a way of organising the chronology of events. In their interrogations, the officials often use repetition as a way of determining consistency. They are interested in whether or not the applicant will answer the question the same way, and often the repeated topics focus on details that are not important for the point of the story. Interrogation is a form of meta-discourse in which how the story is told can be as important as what is told. (Bohmer & Schuman, 2007:622)

Detta fokus på hur något berättas snarare än vad som berättas kan också ses som en begränsning, särskilt i en situation där de diskursiva resurserna (inklusive tillgången till diskurser) är ojämnt fördelade och där kommunikationen är beroende av en förmedlare i form av en tolk (som långt ifrån alltid är auktoriserad eller ens utbildad).



Som framgått är asylintervjun en (delvis) narrativ genre som positionerar deltagare och tillskriver dem specifika identiteter på ett sätt som gör att den skiljer sig från många andra narrativa genrer. Asylintervjuns berättande ligger på många sätt ljusår bort från den form av helande berättande som Jackson reflekterar över. Jackson hänvisar till Hanna Arendt (1968, s. 97), som skriver: "The reward of storytelling is to be able to let go". Medan detta citat tar fasta på berättandets expressiva och terapeutiska funktion lyfter Jackson också fram berättandets förmåga att skapa gemenskap:

Though many stories may concern events that seem to have singled a person out, isolated and privatized his or her experience, storytelling is, in the final analyses, a social act. Stories are composed and recounted, their meanings negotiated, within circles of kinsmen and friends. Like religions, they not only allow people to unburden themselves of private griefs in a context of concerted activity; they bind people together in terms of meanings that are collectively hammered out. (Jackson 2013, s. 112)

Jackson talar här om berättande som en akt av delande och kollektivt meningsskapande; när en människa delar med sig av sina privata sorger i en krets av vänner och förtrogna lättar individens börda samtidigt som gemenskapen stärks. En annorlunda bild ges av en av våra informanter, en asylsökande ung man som minns hur det var att berätta om sina upplevelser och sin fruktan inom ramen för asylintervjun:

Jag tyckte det verkade som att alla var allvarliga. Det var läskigt. Och kvinnan som höll förhöret, hon som skrev, utredaren, det kändes som att hon försökte pressa mig när hon ställde frågor till mig, och när folk försöker pressa mig blir jag väldigt nervös [...] Jag fick en känsla av att den där kvinnan inte gillade mig, därför att hur jag än svarade på frågorna så frågade hon om, en och samma fråga, om och om igen, och sa att hon inte förstod vad jag sa. (Intervju med asylsökande, 7 december 2018; övers. från ryska av Cecilia Wadensjö)

Den känsla av utsatthet som den unga mannen bär med sig in i asylintervjun avtar inte när han delar sina erfarenheter, och berättandet framstår i detta citat som en aktivitet som skapar avstånd snarare än gemenskap.

Ställ de två citaten närmast ovan i relief till varandra. Tydligare än så kan spännvidden i berättelsernas universum knappast illustreras.

## Asylintervjun som ritual

På ett övergripande plan präglas asylintervjun av två ändamål. Det ena är att upprätthålla Sveriges åtagande enligt FN:s flyktingkonvention, det vill säga att erbjuda skydd åt människor som är förföljda. Det andra är att skydda nationens gränser, eftersom det också ingår i Migrationsverkets uppdrag att värna Sveriges reglerade invandring (SFS 2019:502). Dessa båda ändamål står ibland i strid med varandra, och denna motsägelsefullhet präglar hela berättarsituationen och skapar lätt en stämning av misstro (jfr Bohmer & Schuman, 2007; 2018; Doornbos, 2005; Linell & Keselman, 2012; Smith-Khan, 2020).

Mot bakgrund av alla de hinder och fallgropar som diskuterats ovan finner sig lätt frågan: Är det över huvud taget möjligt att avgöra om en människa har rätt till skydd på grundval av en asylintervju? Och om det inte är möjligt – varför fortsätter vi ändå att använda denna genre? Ju mer jag har studerat fenomenet asylintervjuer, desto mer lutar jag mot att det finns ytterligare en funktion, vid sidan av den juridiska. Martha L. Komter (1998), som på 1990-talet studerade brottsdomstolar i Nederländerna, konstaterar att det inte räcker att rättvisa skipas för att domstolarna ska anses som legitima. Vad som framför allt krävs är att ”justice is *seen to be done*” (Komter, 1998, s. 133–134, kursiv i original).<sup>5</sup> Detta engelska uttryck är elegant i sin dubbeltydighet; det måste synas att – eller se ut som om – rättvisa skipas. Således består juridiska praktiker av både juridiskt funktionella element och symboliska element.

Kan det vara så att asylintervjun i hög grad fyller en symbolisk funktion? Att det inte enbart handlar om att avgöra vem som har rätt till skydd i Sverige och att värna nationens gränser utan att det också handlar om något annat?

Livia Johannesson (2017) anknyter till Komter i sin doktorsavhandling, där hon studerar mål i svenska migrationsdomstolar. Med utgångspunkt i tidigare forskning om ritualer<sup>6</sup> skapar hon en egen analysmodell för att studera migrationsdomstolsförhandlingens symboliska och performativa element. Modellen tar bland annat fasta på vilka som deltar i ritualen, vilken typ av objekt som står i centrum, vilka betydelser som tillskrivs dessa objekt samt vilka värden och aktiviteter som därmed hamnar i bakgrunden. Johannesson kommer fram till att det centrala objektet i domstolsförhandlingen är asylberättelsen, och att denna av domstolens företrädare (och av Migrationsverket i rollen som den asylsökandes motpart) betraktas som en statisk enhet med den asylsökande som enda upphovsperson. Därmed osynliggörs det faktum att berättelsen i själva verket är samkonstruerad i en specifik kontext. Sammantaget innebär detta att en underliggande värdekonflikt i asylprocessen tonas ned, nämligen konflikten mellan

<sup>5</sup> Komters påstående kan hänföras till den brittiska politikern och domaren Lord Heward, som i ett rättsfall från 1923 yttrade orden ”Justice should not only be done, but should manifestly and undoubtedly be seen to be done” (Knowles, 2008).

<sup>6</sup> Framför allt Yanow 1993; 2000; 2013 och Collins, 2004.

kravet att fatta korrekta och rättssäkra asylbeslut och den allestädes närvarande osäkerhet som genomsyrar dessa bedömningar, eftersom det sällan går att få full klarhet i vad den asylsökande har varit med om och vad hen riskerar att råka ut för vid ett eventuellt återvändande.

Enligt Johannesson fyller migrationsdomstolsförhandlingen den rituella funktionen att etablera asylberättelsen som ett objekt. Jag vill gå ett steg längre och lyfta fram en mer övergripande rituell eller symbolisk funktion hos asylintervjun; jag tror att asylintervjun i sin nuvarande utformning fyller den symboliska och för många människor angelägna funktionen att (åter)skapa bilden av Sverige som ett humant land där rättvisa och rättssäkerhet råder (jfr Stern, 2014). Trots de stora inneboende svårigheter som asylintervjun rymmer ifrågasätts den sällan i grunden som urvalsinstrument – för vad skulle alternativet vara? Formen tenderar därmed att framstå som ännu viktigare än innehållet.

## Vägen framåt

I denna artikel har jag lyft fram en rad begränsningar som präglar berättandet i asylintervjuer. Mitt syfte har varit att synliggöra att asylintervjun som genre präglas av motsättningar och spänningar inte bara på en övergripande nivå, i relation till dess delvis motstridiga funktioner, utan också i relation till själva utförandet eller iscensättandet. En grundläggande spänning är den som finns mellan å ena sidan den prototypiska och djupt rotade föreställningen om berättande som en helande och gemenskapsstärkande aktivitet – en föreställning som kan relateras till berättandets proveniens – och å andra sidan asylintervjuns situerade berättande, som syftar till att myndigheten ska ta fram ett underlag ämnat att ligga till grund för ett juridiskt beslut. Ännu en grundläggande motsättning är den som finns mellan den socialkonstruktivistiska synen på berättande som en interaktionell, kontextberoende och performativ handling och den byråkratiska föreställningen om asylberättelsen som ett statiskt och kontextlöst objekt, reifierat i intervjuprotokollet som beslutsfattaren tar del av.

Ibland drabbas jag av tvivel. Är det verkligen möjligt att skapa en fungerande berättarsituation med tanke på alla de begränsningar som finns? Är det möjligt att utifrån en asylintervju komma fram till vem som har rätt till skydd i Sverige? Och hur etiskt är det att som forskare bidra med kunskaper om jag i själva verket tvivlar på de grundläggande premisserna för hela kommunikations-situationen? En väg att gå vore att stanna vid att konstatera att asylintervjun präglas av brister och att den i hög grad är en ritual. Men om vi ska ha kvar detta sätt att avgöra vem som ska få skydd i Sverige är min övertygelse att vi måste välja en annan väg: en där vi trots allt strävar efter att utveckla asylintervjun på ett sätt som stärker rättssäkerheten. Jag vill tro att forskning kan komma med värdefulla bidrag i det sammanhanget, inte minst forskning inriktad på språk och kommuni-

kation. Visserligen handlar inte allt om språk eller ens om kunskap som vetenskapen kan bidra med, utan mycket handlar om politik, byråkrati, värderingar och institutionella ramverk – till exempel understryker Smith-Khan (2020) vikten av att den asylsökande har ett gediget juridiskt stöd – men det hindrar inte att vi som språkforskare har en uppgift att fylla.

Vi kan bidra till att utveckla asylintervjun som praktik: Med våra språkvetenskapliga redskap kan språket och kommunikationen i asylprocessen undersökas på en mikronivå. Kommunikativa hinder och möjligheter kan identifieras och ett dialogiskt synsätt på språk kan tillämpas för att belysa hur berättelsen växer fram och varför den får en viss form, en kunskap som sedan kan spridas till berörda parter.

I mina mer trossvissa stunder påminner jag mig om att sociolingvistisk kunskap och expertis även kan komma till nytta på ett påtagligt sätt i enskilda asylärenden. Smith-Khan (2020), som studerar asylprocessen i Australien, visar i sin forskning att trovärdighetsbedömningar i asylärenden ofta görs mot bakgrund av en rad problematiska och därtill ovetenskapliga antaganden om hur språk och kommunikation fungerar, något som enligt henne leder till inkonsekvens och orättvisor i beslutsfattandet. Men hon visar också hur en asylsökande som överklagade migrationsmyndighetens beslut fick rätt i en högre instans tack vare att domaren uppvisade en sociolingvistisk medvetenhet och (implicit) utgick från ett språkvetenskapligt synsätt (Smith-Khan, 2022). I ljuset av detta menar jag att ett utökat samarbete mellan asyrrättsjurister och språkforskare är påkallat. I samband med vår pågående forskning om asylberättelser har jag varit i kontakt med åtminstone en svensk asyrrättsjurist som uttryckt ett explicit behov av att i sitt uppdrag som offentligt biträde kunna konsultera och i vissa fall även anlita språkforskare som experter. Förhoppningsvis finns det fler biträden som skulle se ett värde i en sådan samverkan, förutsatt att vi språkforskare kan nå ut och synliggöra vad vi har att bidra med.

En annan angelägen uppgift för oss språkforskare är att i publika sammanhang problematisera asylintervjun som praktik och på så vis bidra till en allmän upplysning och ett mer nyanserat synsätt. Jag har ibland hört människor säga: ”Hon är ingen riktig flykting, för hon fick avslag på sin asylansökan.” Eller tvärtom: ”Han måste vara en riktig flykting, eftersom han fick uppehållstillstånd.” Men riktigt så enkelt är det inte.

\*

Vad hände då med kvinnan från Iran som fick ett negativt beslut från Migrationsverket? Hon vände sig till Utlänningsnämnden, som var överklagandeinstans fram till 2006, då migrationsdomstolarna inrättades. Men utfallet blev detsamma även i denna instans. Sista gången vi möttes visste hon inte vad hon

skulle ta sig till. En tid senare berättade en av våra gemensamma vänner att hennes utvisning hade verkställts.

Jag vet inte vad som var det juridiskt rätta i hennes ärende – precis som Migrationsverket hade jag bara tillgång till en viss version av berättelsen om kvinnans asylskäl. Men jag vet att den berättelse som samskapades under våra samtal i hennes vardagsrum var en delvis annan än den som tog form i interaktionen mellan kvinnan, handläggaren, tolken och biträdet under asylintervjun. Och jag vet att det hade påverkat hennes chanser att få stanna i Sverige om den berättelse som växte fram under asylintervjun – och som Migrationsverket sedan (åter)skapade i beslutsdokumentet – hade sett annorlunda ut.

## Referenser

- Arendt, H. (1968). *Men in dark times*. Harcourt Brace.
- Barsky, R. F. (1994). *Constructing a productive other: Discourse theory and the convention refugee hearing*. John Benjamins.
- Baynham, M. (2015). Narrative and time/space. I A. De Fina, & A. Georgakopoulou (red.), *The handbook of narrative analysis* (s. 119–139). (Blackwell handbooks in linguistics.) John Wiley & Sons.
- Björkvall, A. (2009). *Den visuella texten: Multimodal analys i praktiken*. (Ord och stil, 40.) Hallgren & Fallgren.
- Björkvall, A. (2018). Critical genre analysis of management texts in the public sector: Towards a theoretical and methodological framework. I D. Wojahn, C. Seiler Brylla, & G. Westberg (red.), *Kritiska text- och diskursstudier* (s. 57–79). (Text- och samtalsstudier från Södertörns högskola, 6.) Södertörns högskola.
- Bladini, M. (2013). *I objektivitetens sken: En kritisk granskning av objektivitetsideal, objektivitetsanspråk och legitimeringsstrategier i diskurser om dömande i brottmål* [Doktorsavhandling, Lunds universitet]. Makadam förlag.  
<https://lucris.lub.lu.se/ws/files/5534329/8618963.pdf>
- Bohmer, C. & Schuman A. (2018). *Political asylum deceptions: The culture of suspicion*. Cham: Springer International Publishing.  
doi:10.1007/978-3-319-67404-9
- Bohmer, C. & Schuman, A. (2007). Producing epistemologies of ignorance in the political asylum application process. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 14(5), 603–629. doi:10.1080/10702890701662607
- Bögner, D., Brewin, C. & Herlihy, J. (2010). Refugee's experiences of home office interviews: A qualitative study on the disclosure of sensitive personal information. *Journal of ethnic and migration studies*, 36(3), 519–535. doi:10.1080/13691830903368329

- van Charldorp, T. (2011). The coordination of talk and typing in police interrogations. *Crossroads of language, interaction and culture*, 8(1), 61–92.
- Collins, R. (2014). *Interaction ritual chains*. Princeton University Press.
- De Fina, A. & Georgakopoulou, A. (2012). *Analyzing narrative: Discourse and sociolinguistic perspectives*. Cambridge University Press.
- Doornbos, N. (2005). On being heard in asylum cases: Evidentiary assessment through asylum interviews. I G. Noll (red.), *Proof: Evidentiary assessment and credibility in asylum procedures* (s. 103–122). Martinus Nijhoff Publishers.
- EASO (2015). *EASO practical guide: Personal interview*. (EASO Practical Guide Series, December 2014.) European Asylum Support Office. Hämtad 2020, 28 november från <https://easo.europa.eu/sites/default/files/public/EASO-Practical-Guide-Personal-Interview-EN.pdf>
- Fisher, W. R. (1984/2013). Narration som paradigme for menneskelig kommunikation. Övers. M. Herron & E. B. Nilsen. *Rhetorica Scandinavica*, 63, 12–38.
- Gibson, J. J. (1977). The theory of affordances. I R. Shaw, & J. Brandsford (red.), *Perceiving, acting, and knowing: Toward an ecological psychology* (s. 62–82). Erlbaum.
- Granhag, P. A., Landström, S. & Nordin, A. (2017). *Värdering av muntliga utsagor: Ett vetenskapligt baserat beslutsstöd för migrationsärenden*. Göteborgs universitet.
- Hanks, W. F. (1987). Discourse genres in a theory of practices. *American Ethnologist*, 14(4), 668–692.
- Jackson, M. (2013). *The politics of storytelling: Variations on a theme by Hannah Arendt*. 2 uppl. Museum Tusulanum Press.
- Johannesson, L. (2017). *In courts we trust: Administrative justice in Swedish migration courts* (Stockholm Studies in Politics, 171) [Doktorsavhandling, Stockholms universitet]. Diva. <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1072557&dswid=6648>
- Johansson, A. (2005). *Narrativ teori och metod: Med livsberättelsen i fokus*. Studentlitteratur.
- Kalir, B., Achermann, C. & Rosset, D. (red.) (2019). Special issue on researching access: What do attempts at studying the management of migration tell us about the state? *Social Anthropology*, 27(S1).
- Kammarkollegiet (2017). *Tolkanvändningen i staten: Så skapar bristande kvalitetskrav brist på auktoriserade tolkar*. Dnr 1.1-04774-2017. Hämtad 2020, 28 november från [https://www.kammarkollegiet.se/download/18.2227a0ae1689511f5683afde/1551777025509/Tolkanv%C3%A4ndning%20i%20staten.%20S%C3%A5%20skapar%20bristande%20kvalitetskrav%20brist%20p%C3%A5%20auktoriserade%20tolkar\\_Kammarkollegiet%20\(2017\).pdf](https://www.kammarkollegiet.se/download/18.2227a0ae1689511f5683afde/1551777025509/Tolkanv%C3%A4ndning%20i%20staten.%20S%C3%A5%20skapar%20bristande%20kvalitetskrav%20brist%20p%C3%A5%20auktoriserade%20tolkar_Kammarkollegiet%20(2017).pdf)
- Kjelsvik, B. (2014). "Winning a battle, but losing the war": Contested identities, narratives, and interaction in asylum interviews. *Text & Talk*, 34(1), 89–115.

- Kjelsvik, B. (2015). "Eg har ingen familie": Identitet, deltakarroller og tolking i asylsøkjearintervju. *Tidsskrift For Samfunnsforskning*, 55(1), 57–86. doi:10.1515/text-2013-0039
- Knowles, E. (red.) (2008). *Oxford dictionary of modern quotations*. 3 uppl. Oxford University Press. doi:10.1093/acref/9780199208951.001.0001
- Komter, M. L. (1998). *Dilemmas in the court room: A study of trials of violent crime in the Netherlands*. Taylor & Francis Group.
- Komter, M. L. (2006). From talk to text: The interactional construction of a police record. *Research on Language and Social Interaction*, 39(3), 201–228. doi:10.1207/s15327973rlsi3903\_2
- Kress, G. & Van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. Arnold.
- Kynsilehto, A. & Puumala E. (2015). Persecution as experience and knowledge: The ontological dynamics of asylum interviews. *International Studies Perspectives*, 16, 446–462. doi:10.1111/insp.12064
- Labov, W. (1972). *Language in the inner city: Studies in the black English vernacular*. University of Pennsylvania Press.
- Lallerstedt, S., Ceasar, J., Rönnlund, E. & Löf Hagström E. (2018, 20 maj). Frän kritik mot asyljurister: "Missköter sina uppdrag". *Svenska Dagbladet*. <https://www.svd.se/fran-kritik-mot-asyljurister-misskotet-sina-uppdrag>
- Linde, C. (1993). *Life stories: The creation of coherence*. Oxford University Press.
- Linell, P. (2009). *Rethinking language, mind, and world dialogically: Interactional and contextual theories of human sense-making*. (Advances in cultural psychology.) Information Age Publ.
- Linell, P. (2011a). *Samtalskulturer: Kommunikativa verksamhetstyper i samhället*. Vol. 1. (Studies in language in culture, 18.) Linköpings universitet.
- Linell, P. (2011b). *Samtalskulturer: Kommunikativa verksamhetstyper i samhället*. Vol. 2. (Studies in language in culture, 18.) Linköpings universitet.
- Linell, P. & Keselman, O. (2012). Trustworthiness at stake: Trust and distrust in investigative interviews with Russian adolescent asylum-seekers in Sweden. I I. Markova, & A. Gillespie (red.), *Trust and conflict: Representation, culture and dialogue* (s. 156–180). Routledge.
- Maryns, K. & Blommaert, J. (2002). Pretextuality and pretextual gaps: On re/defining linguistic inequality. *Pragmatics*, 12(1), 11–30.
- Maryns, K. 2005. Displacement in asylum seekers' narratives. I M. Baynham, & A. De Fina (red.), *Dislocations/relocations: Narratives of displacement* (s. 174–196). Manchester: St. Jerome Publishing.
- Maryns, K. (2006). *The asylum speaker: Language in the Belgian asylum process*. (Encounters, 7.) St. Jerome Pub.
- Migrationsverket (2013). *Rättsligt ställningstagande angående metod för prövning av tillförlitlighet och trovärdighet*. RCI 09/2013. Hämtad 2020, 1 november från <https://lifos.migrationsverket.se/dokument?documentSummaryId=30435>
- Miller, C. R. (1984). Genre as social action. *Quarterly journal of speech*, 70(2), 151–167.

- Nikolaidou, Z., Rehnberg, H. S. & Wadensjö, C. (2019). Negotiating access with public authorities in research on asylum. *Urban Language & Literacies: Working Paper 262*. (Red. B. Rampton.) Centre for Language, Discourse and Communication, King's College, London.
- Nikolaidou, Z., Rehnberg, H. S., & Wadensjö, C. 2022. "Do I have to say exactly word by word?": The discursive (re)construction and negotiation of asymmetrical relations in asylum interviews. *Journal of Migration and Integration*.
- Rehnberg, H. S. (2014). *Organisationer berättar: Narrativitet som resurs i strategisk kommunikation* (Studier utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet, 90) [Doktorsavhandling]. Uppsala universitet.
- Rehnberg, H. S., Wadensjö, C. & Nikolaidou, Z. (2020). "Asylintervjuer borde alltid spelas in". *Artikel 14*, 1(2020), 12–19.
- Rehnberg, H. S., Nikolaidou, Z. & Wadensjö, C. (2021). Stor skillnad i tolkars kompetens vid asylintervjuer. *Artikel 14*, 1(2021), 28–33.
- Rousseau, C., Crépeau, F., Foxen, P. & Houle, F. (2002). The complexity of determining refugeehood: A multidisciplinary analysis of the decision-making process of the Canadian Immigration and Refugee Board. *Journal of Refugee Studies*, 15(1), 43–70.
- SFS 2005:716. *Utlänningslag*. Justitiedepartementet.
- SFS 2016:752. *Lag om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige*. Justitiedepartementet.
- SFS 2019:502. *Förordning med instruktion för Migrationsverket*. Justitiedepartementet.
- Smith-Khan, L. (2017). Telling stories: Credibility and the representation of social actors in Australian asylum appeals. *Discourse & Society*, 28(5), 512–534. doi:10.1177/0957926517710989
- Smith-Khan, L. (2020). Why refugee visa credibility assessments lack credibility: A critical discourse analysis. *Griffith Law Review*, 28(4), 406–430. doi:10.1080/10383441.2019.1748804
- Smith-Khan, L. (2022). Incorporating sociolinguistic perspectives in Australian refugee credibility assessments: The case of CRL18. *Journal of International Migration and Integration*. doi: 10.1007/s12134-022-00937-2
- Spijkerboer, T. (2000). *Gender and refugee status*. Ashgate.
- Stern, R. (2014). "Our refugee policy is generous": Reflections on the importance of a state's self-image. *Refugee Survey Quarterly*, 33(1), 25–43. doi:10.1093/rsq/hdt020
- Thurlow, C. & Jaworski, A. (2010). *Tourism discourse: Language and global mobility*. Palgrave Macmillan.
- SOU 2018:83. *Att förstå och bli förstådd: Ett reformerat regelverk för tolkar i talade språk* (Tolkutredningen). <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/12/sou-201883/>
- Virtanen, T. 1992. Issues of text typology: Narrative – a 'basic' type of text? I *Text & Talk*, 12(2), 293–310. doi:10.1515/text.1.1992.12.2.293
- Wadensjö, C., Rehnberg, H. S. & Nikolaidou, Z. (2021a). *Tolkfunktionen i asylprocessen*. (Kunskapsöversikt, 2021:4.) Delegationen för migrationsstudier.



- Wadensjö, C., Rehnberg, H. S. & Nikolaidou, Z. (2021b). Från tolkad interaktion till enspråkig text: Om en asylberättelses framväxt. *HumaNetten*, 46, 100–115.
- Wadensjö, C., Rehnberg, H. S. & Nikolaidou, Z. (2022). Managing a discourse of reporting: The complex composing of an asylum narrative. *Multilingua*. doi: 10.1515/multi-2022-0017
- Yanow, D. (1993). The communication of policy meanings: Implementation as interpretation and text. *Policy Science*, 26(1), 41–61.
- Yanow, D. (2000). *Conducting interpretive policy analysis*. Sage Publications.
- Yanow, D. (2013). How built spaces mean: A semiotics of space. I D. Yahow, & P. Schwartz-Shea (red.), *Interpretation and method: Empirical research methods and the interpretive turn*. 2 uppl. M. E. Sharpe, 368–386.
- Öberg, H. S. (2007). *Glömda: Rapport från en svensk flyktingförläggning*. Pocky.